

פרשת שופטים: האם חובה על כל אחד לכתוב ספר תורה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מצווה התורה את המלך לכתוב לו שני ספרי תורה. את ספר התורה הראשון הוא מחוייב לכתוב, כמו שכל יהודי חייב לכתוב לו ספר תורה, וכפי שכותבת התורה בפרשת וילך 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת', וכפי שפסק הרמב"ם בספר המצוות (מצווה יח) בעקבות הגמרא במנחות (מנחות ל ע"א):

"והמצווה הי"ח היא שציונו שיהיה לכל איש ממנו ספר תורה לעצמו. ואם כתבו בידו הוא משובח מאוד, והוא יותר טוב, כמו שאמרו (מנחות ל ע"א) כתבו בידו מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני, ואם אי אפשר לו לכתבו צריך שיקנהו, או ישכור מי שיכתבהו לו."

ספר תורה נוסף רק המלך מצווה לכתוב, והוא צריך להתלוות אליו לכל מקום¹. בטעם הדבר שהמלך צריך ספר תורה נוסף ביאר החינוך (מצווה תקג), שמכיוון שהמלך מרומם מעם - לא יהיה מי שיעז להוכיח אותו על מעשיו הרעים, אך אם יהיה לו ספר תורה בידו, ספר זה יזכיר לו לבדוק את מעשיו וללכת בחוקי התורה.

דברי הרמב"ם שיש חובה על כל יהודי לכתוב ספר תורה נפסקו להלכה בשולחן ערוך (יו"ד רע, א) ובכל הפוסקים, ואם כך יש לתמוה, מדוע בזמן הזה אנשים רבים לא כותבים? בשאלה זו, ובמטרת כתיבת ספר תורה בה נחלקו הראשונים (מחלוקת שכפי שנראה משליכה גם על השאלה הראשונה) נעסוק השבוע.

חיוב מדאורייתא או מדרבנן

אם כן כפי שראינו, הגמרא במסכת מנחות כותבת שיש מצווה מדאורייתא לכתוב ספר תורה. נחלקו הפוסקים בשאלה, האם מצווה זו תקיפה גם בזמן הזה:

א. **השאגת אריה** (ס' לו) סבר, שכיום כתיבת ספר תורה היא מצווה מדרבנן בלבד. בטעם הדבר נימק, שבזמן הזה לא בקיאים בחסרות ויתרות (לדוגמא אפשר לכתוב 'מאוד' וגם 'מאד'), וכפי שכותבת הגמרא במסכת קידושין (ל ע"א) בשם רב יוסף, וספר תורה שחסר בו אפילו אות אחת פסול - גם אם יכתבו ספר תורה יש סיכוי שהוא יהיה פסול, ולכן בטלה מצוות הכתיבה.

אלא שאם ספר התורה באופן זה נחשב פסול, מדוע בכל זאת לשיטתו יש מצווה לכתובו מדרבנן? הוא ביאר, שאם לא יהיו ספרי תורה תשכח התורה מ'ישראל, לכן תיקנו חכמים חובת כתיבה, אבל באמת מעיקר הדין הספר תורה פסול (או לפחות ספק פסול).

עוד הוסיף, שהגמרא במסכת מנחות כותבת שגם אדם שירש מאבותיו ספר תורה חייב לכתוב אחד משלו. אך דין זה נכון רק כאשר ספרי התורה כשרים, בזמן הזה שספרי התורה פסולים, וכל מטרת ספר התורה שלא תשכח התורה מ'ישראל - אדם שקיבל ספר מאבותיו אינו צריך לכתוב אחד משלו. ובלשונו:

"מכל מקום יכולני לפטור מדין אחר ממצות כתיבת ספר תורה בזמן הזה, משום דאפילו בימי אמוראים לא היו בקיאים בחסרות ויתירות כדאמר ליה רב יוסף לאביי בפרק קמא דקדושין אינהו בקיאים בחסרות ויתירות אכן לא בקיאינן. והרי ספר תורה שחסר או יתר אפילו אות אחת פסולה, אם כן אין בידינו לקיים מצוה זו²."

ב. רוב האחרונים דחו דברי השאגת אריה, שהרי אין רמז לפסיקתו לא בגמרא ולא בראשונים, למרות שגם בזמננו לא היו בקיאים בחסרות ויתרות, וכפי שראינו שכבר הגמרא במסכת קידושין מתייחסת לבעיה זו. משום כך כתבו, שגם בזמן הזה כתיבת ספר תורה היא מצווה מדאורייתא, וגם אדם שקיבל ספר תורה מאבותיו חייב לכתוב אחד משלו.

ובכל זאת כיצד התמודדו עם קושיית השאגת אריה, שאיננו בקיאים ב'יתרות וחסרות ומשום כך בכל מקרה ספרי התורה שלנו פסולים? **ערוך השולחן** (יו"ד רע, יג) כתב, שבעניינים אלו יש ללכת אחרי הרוב, ומכיוון שרוב ספרי התורה שלנו כתובים בצורה מסויימת, אנו מתייחסים אליהם ככשרים למרות שמבחינה אובייקטיבית יתכן ולא כך, ובלשונו:

"יש מן הגדולים שכתב שיכול להיות שעתה פטורים ממצווה זו משום דאנן (= שאנחנו) לא בקיאים בחסרות ויתרות, ורק מדרבנן חייבים (שאגת אריה ס' לו) ואני תמה מאוד על זה, שהרי הרמב"ם וכל הפוסקים הביאו דין זה עתה שהוא דין תורה, אלא וודאי דאחרי רבים להטות (וגם היום יש חובה מדאורייתא לכתוב ספר תורה) וההלכה כן היא."

מטרת הכתיבה

כנזכר רוב האחרונים דחו את דברי השאגת אריה וכתבו שיש מצווה מדאורייתא גם בזמן הזה לכתוב ספר תורה, ומשום כך אין להתבסס על דבריו כפתרון לשאלה מדוע רבים לא נוהגים בזמן הזה לכתוב ספר תורה (מה עוד שגם לשיטתו יש בכך מצווה מדרבנן). אפשרות נוספת ליישב את מנהג העולם, מבוססת על הבנת מחלוקת הראשונים, מדוע יש לכתוב ספר תורה:

א. **הרא"ש** (הל' ספר תורה א, א) כתב, שמטרת כתיבת ספר התורה היא, שכל אחד יהיה לו ספר בו יוכל ללמוד. אמנם בדרך כלל לא דורשים את טעמי הפסוק וכדעת רבי יהודה (סנהדרין כא ע"א), אך כיוון שבמקרה זה הפסוק כותב במפורש שהמטרה היא ללמד את בני ישראל - בכל זאת אפשר לדרוש את טעמו, וכן נראה גם מדעת **רש"י** (מנחות ל ד"ה כחוטף).

ב. מדברי **הרמב"ם** (ספר תורה פרק ז), משמע שחולק על הרא"ש, וסובר שיש לפרש אחרת את הפסוק וממילא גם את טעם המצווה. לשיטתו כאשר הפסוק כותב שיש לשים את התורה בפי בני ישראל, אין הכוונה שזאת הסיבה לכתיבת ספר תורה, אלא שיש להנגיש את התורה, וכפי שכותב המדרש הגדול - ואין לדרוש את טעם כתיבת ספר תורה.

¹ נחלקו המפרשים איזה חלק צריך לשאת איתו, יש שנקטו שספר תורה שלם, יש שסברו שרק את ספר דברים, ויש שרק את עשרת הדיברות.
² **החתם סופר** (או"ח ס' נב) נקט, שבגלל שחז"ל לא היו בקיאים בחסרות ויתרות, לכן הם לא תיקנו ברכה על כתיבת ספר תורה. **הרב עובדיה** (מובא בילקוט יוסף עמ' תקמה) כתב שלא מברכים, משום שרק על מצוות שיש זמן קבוע לעשייתם תיקנו ברכה, ואין זמן מוגדר לכתיבת ספר תורה.

ייתכן שלמחלוקת בין הרמב"ם לרא"ש יש לפחות שלוש נפקא מינות:

א. נפקא מינה ראשונה: לא לכל אדם יש את הכישורים לכתוב ספר תורה בעצמו, ולכן אפשר לשלם לסופר סת"ם שיכתוב וכפי שפסק הרמ"א (יו"ד רע, א). מה דינו של אדם שקנה ספר תורה מן המוכן בלי לסכם עם הסופר? הגמרא במנחות (ל ע"א) דנה בנושא ואומרת, שזה נחשב 'כאילו הוא חוטף מצווה מן השוק'. נחלקו הראשונים בביאור דבריה:

הרמב"ם ובעקבותיו **הרמ"א** (יו"ד רע, א) פסקו, שכוונת הגמרא היא שהקונה ספר תורה מוכן כלל לא יצא ידי חובה. **ב. הרא"ש** (ספר תורה א, א) ו**רש"י** (שם, ד"ה כחוטף) לעומת זאת ביארו, שאותו אדם קיים לחלוטין מצווה, אך לא מצווה מובחרת כאדם הכותב ממש ספר תורה (או נותן שכר לסופר). וכן פסקו בעקבותיהם להלכה גם **הגר"א** ו**ערוך השולחן** (יו"ד רע, ב), ובלשונו:

לכאורה, המחלוקת בין הרמב"ם לרא"ש בלוקח ספר תורה מהשוק קשורה למחלוקת בטעם המצווה. לדעת הרמב"ם יש גזירת הכתוב לכתוב ספר תורה, ומשום כך אדם שקנה ספר שלם מהשוק לא יוצא ידי חובה. לעומת זאת לדעת הרא"ש, העיקר הוא שבסופו של דבר יש לו ספר ששייך לו ובו יוכל ללמוד, ומטרה זו מתקיימת. ובלשון ערוך השולחן:

"איתא במנחות (ל ע"א) הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק כתבו מעלה עליו הכתוב כאלו קבלו מהר סיני ופרש רש"י (ד"ה כחוטף) בחוטף מצוה, ומצווה עשה, אבל אם כתב הוה מצוה יתירה טפי (= יותר). ולמדנו מדברי רבותינו דגם בלוקח ספר תורה יצא ידי מצות כתיבת ספר תורה, אלא שבכתיבה הוה מצוה יתירה טפי."

ב. נפקא מינה שנייה: בספר **פתחי תשובה** (יו"ד רע, ג) הביא בשם מספר אחרונים, שגם אם אדם מכר את ספר התורה שלו, הוא יצא ידי חובת כתיבת ספר תורה, ואין חיוב לכתוב ספר תורה נוסף, וכן כתב גם **הקרבן נתנאל** (מובא בפתחי תשובה), שהוכיח את שיטתו מלשון **הרמב"ם** בהלכות מלכים.

בפשטות, רק לטעם **הרמב"ם** אדם שמכר ספר תורה לא צריך לכתוב אחד נוסף, משום שהעיקר לדעתו היא הכתיבה, ואחרי הכל אותו מוכר כתב. לעומת זאת לטעם **הרא"ש**, מכיוון שחלק ממצוות כתיבת הספר היא האפשרות ללמוד בו, ממילא יש לומר שמי שמכר או הקדיש את ספר התורה שלו - יאלץ לכתוב ספר תורה נוסף (ועיין במנחת אשר דברים ס' נח).

ג. נפקא מינה שלישית: נפקא מינה נוספת הקשורה לשאלה בה פתחנו, ואף המשמעותית ביותר במחלוקת שבין הרא"ש והרמב"ם היא, האם גם בזמן הזה יש מצווה לכתוב ספרי תורה. לדעת הרמב"ם בוודאי שגם בזמן הזה ישנה חובה דאורייתא לכתוב, מכיוון שגזירת הכתוב המצווה על כך לא התשתנה.

נחלקו האחרונים מה דעת הרא"ש: **א. הש"ך** (שם, ה) ו**ערוך השולחן** (שם, ח - ט) הבינו מדברי הרא"ש (ואכן כך פשט לשונו), שמכיוון שבימינו לא לומדים מתוך ספרי תורה ממילא מטרת הכתיבה לא מתקיימת ולכן אין מצווה מדאורייתא לכתוב ספר תורה. במקום כך המצווה מתקיימת היום בכך שקונים גמרות ומפרשים, ספרים שבאמצעותם אפשר ללמוד את התורה, ובלשון הרא"ש:

"זהו בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל האידינא (= בזמן הזה) שכותבין ספר תורה, ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצוות עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתובה חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיהם להגות בהן הוא ובניו. כי מצוות כתיבת התורה היא ללמוד בה כדכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. ועל ידי הגמרא והפירושים ידע פירוש המצות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתובם."

הבית יוסף (יו"ד ס' רע) סירב לפרש שכוונת הרא"ש לפטור את החובה לכתוב ספר תורה, שהרי אם הבעיה שלא לומדים באותם הספרים - שיתחילו ללמוד בהם. משום כך נקט (וכך פסק גם **בשולחן ערוך**), שהרא"ש בא להוסיף חיוב חדש. כלומר מעבר לחובה מדאורייתא לכתוב ספר תורה, בזמן הזה יש גם מצווה נוספת לקנות גמרות וחומשים, שמתוכם אפשר ללמוד את עיקרי הדינים. גם **הט"ז** (שם, ד) ו**הגר"א** (שם) פסקו כך להלכה, אך בניגוד לבית יוסף **הט"ז** הודה לדעת הש"ך שמלשון הרא"ש משמע שאין חובה לכתוב היום ספר תורה אלא ספרים אחרים, אך בכל זאת פסק כדעת הרמב"ם והבית יוסף "דהיאך נבטל מצות עשה של ועתה כתבו לכם", המתייחסת לכתיבת ספר תורה בדווקא.

סכום הכסף שצריך להוציא

למעשה יוצא שעל פי הבנת הש"ך וערוך השולחן ברא"ש, רוב האנשים אכן מקיימים את מצוות כתיבת ספר תורה על ידי קניית גמרות. יש להוסיף סיבה נוספת להסבר, מדוע גם לסוברים שיש מצווה בזמן הזה לכתוב דווקא ספר תורה (השולחן ערוך והט"ז), יש מקום שלא לכתוב, והיא סוגיה שעסקנו בה בעבר (סוכות שנה ב') - סכום הכסף שצריך להוציא על מצווה.

הגמרא במסכת כתובות (נ ע"א) כותבת 'שבאושא' תיקנו, שאסור לאדם להוציא יותר מחומש מנכסיו לצדקה, מחשש שמא בסופו של דבר הוא יהיה למעמסה כלכלית על הציבור. **הרא"ש** (ב"ק, א, ז) נקט, שגם בשאר מצוות עשה (ללא תעשה יש דינים אחרים), כמו קניית לולב ואתרוג אסור להוציא יותר מחומש, וכך פסקו **הבית יוסף** ו**הרמ"א** (או"ח ס' תרנו).

כמה חייבים להוציא על קיום מצווה? **המגן אברהם** (או"ח תרנו) פסק על פי דברי **רבינו ירוחם**, שיש על האדם להוציא עד עשירית מנכסיו. בביאור חישוב זה הגמרא בבא קמא (ט ע"ב) כותבת, שאין הכוונה שאדם צריך למכור את ביתו, ולהשיג כך את הכסף, אלא מדובר בכסף פנוי שנמצא 'בעובר ושב'.

כיום ספר תורה עולה בין עשרים לשלושים אלף דולר, לרוב האנשים מדובר ביותר מעשירית מכספם הפנוי, ולכן הם פטורים ממצווה זו לכולי עלמא, וכך כתב **האגרות משה** (יו"ד ח"א ס' קסג). ומי שבכל זאת רוצה להוציא כסף רב לכתיבת ספר תורה, אין לו להוציא יותר מחמישית מכספו לשם כך.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...³